

КРЕМЕНЕВИЙ КОМПЛЕКС ІЗ БАГАТОШАРОВОГО ПОСЕЛЕННЯ ХРІННИКИ 1 У НАДСТИР'І (ДОСЛІДЖЕННЯ 2022 РОКУ)

Віталій КОНОПЛЯ¹, Ярослав ПОГОРАЛЬСЬКИЙ²

¹Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України,
вул. Козельницька, 4, 79026, м. Львів, Україна,

²Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, 79000, м. Львів, Україна,
e-mail: pohoralskyu@ukr.net

Зазначено, що багатошарове поселення Хрінники 1 (Дубенський р-н Рівненської обл.) – одна з найкраще досліджених археологічних пам'яток Волинської височини, на якій виявлені матеріали від пізнього палеоліту до пізнього середньовіччя. Її вивчення з 1993 р. здійснює Волинська археологічна експедиція Інституту археології НАН України. Роботами 2022 р. продовжено розкопки найвищої в межах поселення ділянки лівого берега р. Стир.

Орім різного рухомого матеріалу, насамперед керамічного, здобуто 654 артефакти з туронського кременю (4-й підвид західноволинського), що у вигляді конкрецій залягає неподалік від пам'ятки і використовувався її первісним населенням для продукування різноманітного інвентаря.

У складі кременевого комплексу виявлено 3 патиновані вироби, що належать до свідерської стоянки фінального палеоліту.

Констатовано, що інформативнішою є збірка з 74-х артефактів волинсько-люблінської культури. Встановлено, що початкові етапи техніки обробки кременю мешканцями тогочасного поселення відбувалися поза межами обумовленої вище ділянки, на що вказують кількісно незначні знахідки одноплощадкових нуклеусів і пластинчасто-відщепових сколів. Вказано, що в переліку виробів господарського призначення чільну позицію займають з одно- та двобічно ретушованими бічними краями, підправленими переважно зі спинок зубчастою (домінує) і лускоподібною ретушшю, з майже повною відсутністю струменевої; кількісно поступаються їм різці, здебільша серединні, що майже вдвічі переважають наявність скребків. Відзначено, що подібне явище властиве кременевим індустріям пізніх виявів маліцької та ранніх – волинсько-люблінської культур Волині.

Найважливішим здобутком польового сезону 2022 рр. визначено дослідження кременеобробного осередку лежницької групи, виявленого попереднього року. Віднайдено 577 знахідок, а разом із ділянкою, розкритою 2021 р., – 1 006 екз.

Аналіз артефактів ранньоскіфського часу дав змогу вперше розкрити зміст кременярства цієї спільноти, яке було майже недослідженим. Вдалося значно розширити асортимент знарядь праці, де, крім серпів і відбійників, відомих раніше, виокремлені ретушовані відщепи та парапластини різних типів, скребки, скобелі, свердла тощо.

Зазначено, що в цей час продовжували використовувати техніку «збереженої основи», яка виникла у кременярстві наприкінці III тис. до н. е. повсюдно в Європі, і вона складалася з чотирьох технологічних етапів: 1) добування сировини; 2) формування протозаготовок біфасіальних виробів (серпів, сокир, наконечників списів) із цілих конкрецій або з поздовжньо розколотих їхніх частин; 3) доведення до остаточного викінчення цих предметів спочатку способом сколювання, а наприкінці – відтиском; 4) продукування інструментарію зі здобутих у процесі обробки кременю відщепів та парапластин із відповідним їхнім ретушуванням.

Ключові слова: Хрінники, Надстир'я, археологічна пам'ятка, розкопки, кременеобробний осередок, вироби із кременю, відщепи, парапластини, свідерська культура, волинсько-люблінська культура, лежницька група ранньоскіфського часу.

Одна з найкраще вивчених пам'яток Волинської височини – багатощарове поселення Хрінники 1, що на лівому березі р. Стир, яке виявив Микола Пелещишин (1975) [Пелещишин, 1976, с. 376], пізніше обстежували Лариса Крушельницька (1986) [Крушельницька, 1993, с. 151] і Тетяна Бітковська (1989–1990) [Бітковська, 1992, с. 143]. Починаючи з 1993 р. розкопки поселення проводить Волинська археологічна експедиція Інституту археології НАН України, спочатку під керівництвом Дениса Козака, а з 2019 р. – Віктора Баюка. Результати цих робіт опубліковані в низці монографій [Козак, 2012; 2016; Козак, Прищеп, Шкоропад, 2004] та багатьох статтях.

У попередніх публікаціях кременярству приділяли лише спорадичну і вибіркочну увагу як щодо поселення Хрінники 1 [Козак, 2012, с. 32, 38–39; 2016, с. 10–11, 16–17, табл. 1, 3, 4, 9; Козак, Прищеп, Шкоропад, 2004, с. 11, 18, 48; рис. 2, 2; 10; 11], так і щодо інших пам'яток навколо Хрінницького водосховища [Козак, Прищеп, Ткач, 2013; Козак, Ткач, 2002; 2009, с. 135, рис. 2; Ткач, 2013; 2015, с. 164–165, рис. 2, 3; 2016; 2021]. Натомість, починаючи з 2019 р., проводиться комплексний аналіз усього здобутого асортименту кременевих артефактів [Баюк та ін., 2020; Конопля, Баюк, Погоральський, 2021; 2023], продовженням якого є пропонування публікація.

Із 2018 р. робота експедиції зосереджена на вивченні найвищої ділянки берегової лінії, у південній частині пам'ятки. За цей час дослідженнями охоплено площу 625 м², відкрито кілька десятків об'єктів різних епох, здобуто численний рухомий матеріал – переважно уламки керамічних виробів [Баюк, Конопля, Погоральський, 2021; Погоральський, Конопля, Баюк, 2023] та артефакти із кременю [Баюк та ін., 2020; Конопля, Баюк, Погоральський, 2021; 2023]. У 2022 р. продовжено розкопки на північному схилі пагорба, де на площі 92 м² виявлено господарську яму. Кременеві артефакти, які є об'єктом висвітлення, віднайдені в культурному шарі, що сягає глибини 0,9–1,4 м. Загалом здобуто 654 вироби із кременю, що належать до різних епох. З огляду на значний антропогенний вплив (будівництво об'єктів та господарська діяльність у різні періоди функціонування поселення і в сучасності) просторове та стратиграфічне розміщення артефактів було змінено й перевідкладено. Це значно унеможливило їхню первинну локалізацію в розкопі, особливо тих, які належали до кременеобробного осередку лежницької групи ранньоскіфського часу.

Найраніші за віком знахідками у кременевому комплексі з розкопок 2022 р. – поодинокі вироби **пізнього палеоліту**, поверхня яких покрита неінтенсивною блакитно-білою патиною. Вони представлені скребком із напівкрутим лезом, обробленим дрібно-, середньо- і крупнофасетковою лускоподібною ретушшю, виготовленим на верхній частині поздовжньо-первинної пластини – 29×23×8 мм (рис. 2, 2), а також середньою частиною поздовжньої пластини – 19×20×5 мм і поздовжнім відщепом – 23×25×7 мм.

У складі збірки артефактів **волинсько-люблінської культури** – 74 артефакти:

Сколи з ударних площадок нуклеусів: поперечно-поздовжній – 35×36×6 мм і поперечний – 27×30×15 мм.

Поздовжньо-первинна – 49×18×8 мм і 2 поздовжні – 45×22×6 мм та 85×21×9 мм пластини.

Нижня частина поздовжньо-первинної – 21×32×10 мм, нижні – 24×22×6, 30×14×3, 35×34×5, 40×23×5 мм; середні – 10×16×3, 13×9×3, 20×13×6, 29×14×4, 30×16×5, 36×24×8 мм і верхні 37×13×4, 43×31×5 мм частини поздовжніх пластин.

Два нуклеуси, один із яких сплющено-циліндричний, із майже прямою, взаємо-поперечно-поздовжньо фасеткованою ударною площадкою і залишком кірки на бічній стороні 71×63×44 мм (рис. 1, 10), а другий – призматичний, з аналогічною за нахилом та обробкою

ударною площадкою – 46×38×33 мм (рис. 1, 5). Відокремлення заготовок із площини сколювання останнього здійснювалося поперечно-поздовжньо.

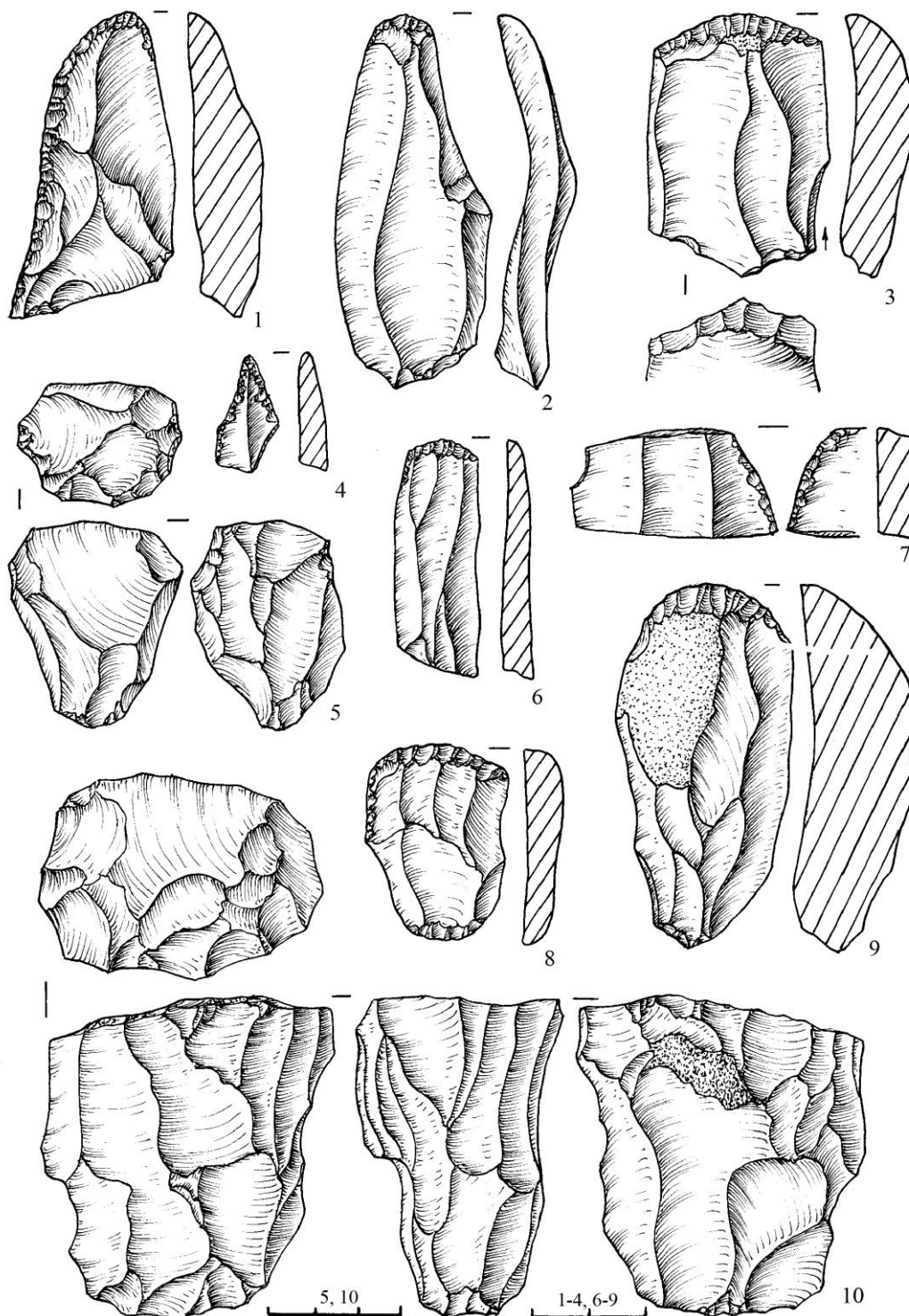

Рис. 1. Хрінники 1, 2022 р. Вироби із кременю волинсько-люблінської культури
Fig. 1. Khrinnyky 1, 2022. Flint products of Volhynian-Lublin culture

Однобічно ретушована поздовжня пластина (ретуш мікрозубчаста, суцільна, зі спинки) – 59×30×9 мм.

Однобічно ретушовані частини пластин – 13 екз.

Середня первинної (ретуш крупнофасеткова, скісно-струменева, суцільна, зі спинки) – 35×32×7 мм.

Середня взаємопоперечно-поздовжньої (ретуш дрібнозубчаста, суцільна, зі спинки) – 56×32×10 мм.

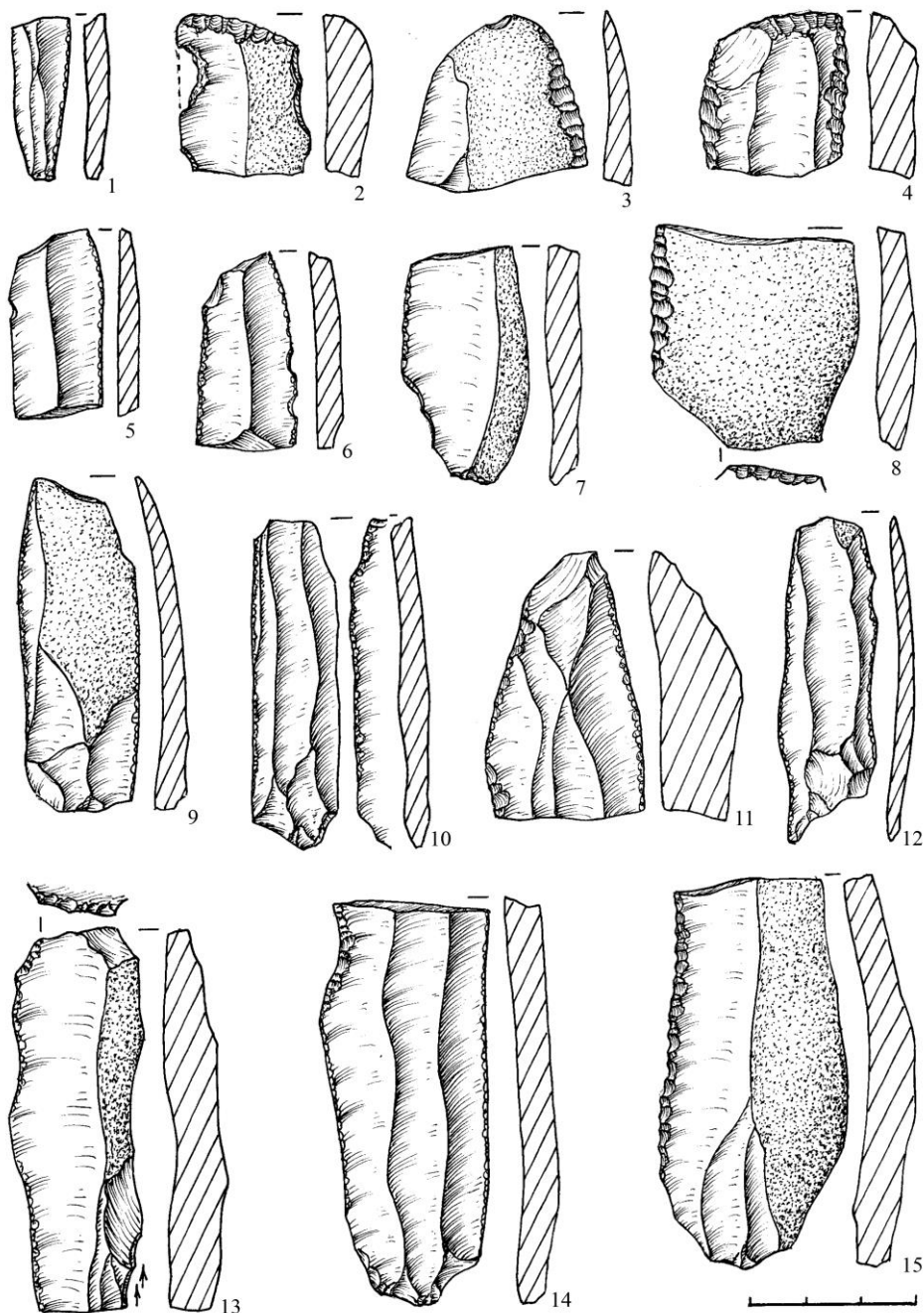

Рис. 2. Хрінники 1, 2022 р. Вироби із кременю волинсько-люблінської культури
Fig. 2. Khrinnyky 1, 2022. Flint products of Volhynian-Lublin culture

Дві нижні поздовжньо-первинні – 44×23×7 мм (рис. 2, 7) і 71×35×9 мм (рис. 2, 15) з ретушшю, відповідно дрібнозубчастою, частковою, зі спинки й аналогічною, дрібно- і середньофасетковою, суцільною, зі спинки.

Дві верхні аналогічні за типами сколів – 32×33×4 мм (рис. 2, 3) і 38×22×6 мм, підправлені вздовж бічних країв ретушшю середньо- і крупнофасетковою, струменевою, суцільною, зі спинки та мікрозубчастою, нанесеною у той самий спосіб.

Нижня (ретуш дрібнофасеткова лускоподібна, суцільна, зі спинки) – 50×26×7 мм і верхня (ретуш дрібнозубчаста, суцільна, з черевця) – 30×23×7 мм поздовжні зі залишком кірки.

Дві нижні поздовжні, розмірами 30×11×5 мм та 45×27×4 мм, оброблені зі спинки мікрозубчастою ретушшю, нанесеною в першій з них суцільно, а у другій – частково.

Три середні такі ж за типом сколів – 20×36×7 мм, 33×26×5 мм і 35×18×5 мм (рис. 2, 5) із ретушшю, відповідно дрібно- та середньофасетковою лускоподібною, дрібнозубчастою і мікрозубчастою, суцільно нанесеною на першій із двох площин, а на інших – зі спинки.

Двобічно ретушовані поздовжньо-первинна – 60×21×5 мм (рис. 2, 9) і поздовжня зі залишком кірки – 59×17×3 мм (рис. 2, 10) пластини з ретушшю мікрозубчастою, суцільною, зі спинок.

Двобічно ретушовані частини пластин – 12 екз.

Дві середні первинної (ретуш дрібно-, середньо- і крупнофасеткова, лускоподібна, суцільна, зі спинки) – 41×32×8 мм та взаємопоперечно-поздовжньої (ретуш суцільна, зі спинки, на лівій окрайці лускоподібна, на правій – дрібнозубчаста) – 47×31×7 мм (рис. 3, 12) пластин.

Дві нижні – 63×26×7 мм і 70×30×9 мм (рис. 3, 15), середня – 30×16×3 мм та верхня – 46×29×15 мм (рис. 2, 11) поперечно-поздовжні з ретушшю, відповідно суцільною зі спинки, на лівій окрайці мікрозубчастою, на правій – дрібно- і середньофасетковою, лускоподібною; мікрозубчастою, зі спинки, на лівій окрайці суцільною, на правій – переривчастою; аналогічною, суцільною, зі спинки та суцільною, зі спинки, на лівій окрайці дрібно- і середньофасетковою, лускоподібною, на правій – дрібнозубчастою.

Дві середні поздовжні – 24×17×4 мм (ретуш дрібнозубчаста, суцільна, зі спинки) і 36×18×5 мм (рис. 2, 6) з ретушшю суцільною, зі спинки, на лівій окрайці дрібно-, на правій – мікрозубчастою.

Чотири нижні аналогічні за типом, розмірами 44×22×5 мм, 52×30×7 мм, 60×16×5 мм (рис. 2, 10) і 73×30×7 мм (рис. 2, 14), з наступними, у цій же послідовності, видами ретуші: суцільною, зі спинки, на лівій окрайці дрібнофасетковою, лускоподібною у поєднанні з мікрозубчастою, на правій – останньої з них; мікро- і дрібнозубчастою, на лівій окрайці суцільною, зі спинки, на правій – частковою, з черевця; суцільною, на лівій окрайці мікрозубчастою, зі спинки, на правій – такою ж у поєднанні з дрібнофасетковою лускоподібною, з черевця та суцільною, зі спинки, на лівій окрайці дрібнофасетковою лускоподібною сукупно з мікрозубчастою, на правій – останньої з них.

Поздовжня пластина з ретушованими протилежними кінцями (ретуш дрібнофасеткова, лускоподібна, зі спинки) і бічними краями (ретуш дрібнозубчаста, часткова, на лівій окрайці з обох площин, на правій – з черевця) – 46×18×5 мм (рис. 3, 16).

Нижня частина первинної пластини з ретушованим поперечним кінцем (ретуш середньо- і крупнофасеткова, лускоподібна, з черевця) та бічним краєм (ретуш середньо- і крупнофасеткова, скісно-струменева, суцільна, зі спинки) – 41×38×7 мм (рис. 2, 8).

Верхня частина поперечно-поздовжньої пластини з ретушованими скісно-прямим верхнім кінцем (ретуш дрібнофасеткова, лускоподібна, з черевця) і бічним краєм (ретуш мікрозубчаста, переривчаста, зі спинки), основа якої підправлена на правій окрайці різцевим сколюванням – 71×23×9 мм (рис. 2, 13).

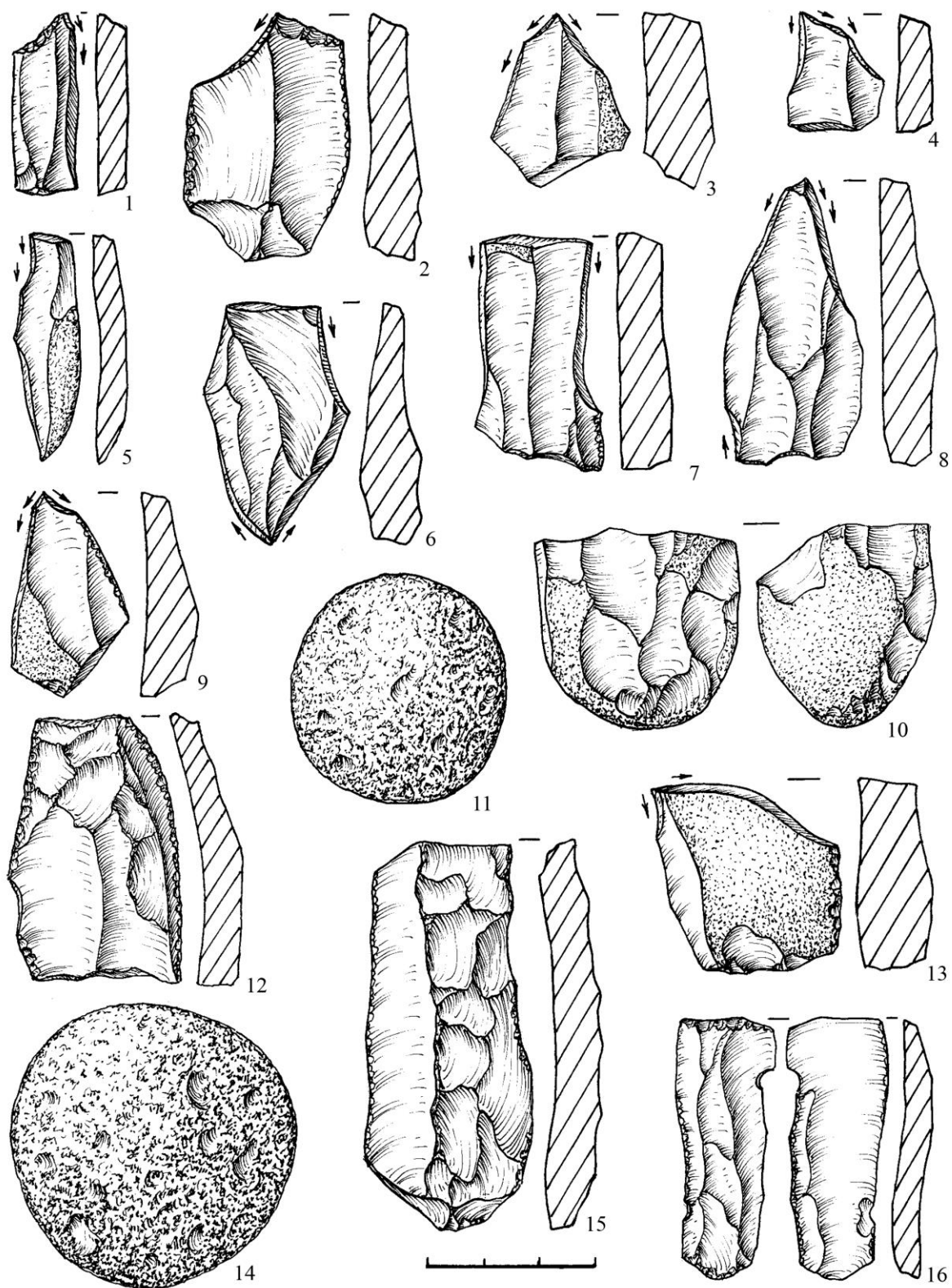

Рис. 3. Хрінники 1, 2022 р. Вироби із кременю волинсько-люблінської культури
Fig. 3. Khrinnyky 1, 2022. Flint products of Volhynian-Lublin culture

Верхні частини поперечно-поздовжньої – 31×27×9 мм (рис. 2, 4) і поздовжньої – 25×17×5 мм із ретушованими скісно-прямими, поперечними і бічними краями. У першій з них ретуш на верхньому кінці й окрайках дрібно- та середньофасеткова, скісно-струменева, суцільна, зі спинки, а в іншій – дрібнофасеткова, лускоподібна, часткова, з черевця та мікрозубчаста, суцільна, зі спинки відповідно.

Різці – 13 екз.

Два бічні на середній частині поздовжньої пластини – 32×12×5 мм (рис. 3, 1) та на нижній – поперечно-поздовжньої з ретушованими бічними краями (ретуш мікрозубчаста, зі спинки, на лівій окрайці часткова, на правій – суцільна) – 45×29×10 мм (рис. 3, 2).

Два кутові на нижній – 42×12×5 мм (рис. 3, 5) і середній – 29×34×11 мм частинах поперечно-поздовжні із залишком кірки пластин.

Подвійно-кутовий на однібічно ретушованій середній частині поздовжньої зі залишком кірки пластини (ретуш мікрозубчаста, зі спинки) – 42×23×9 мм (рис. 3, 7).

Серединні на однібічно ретушованому поздовжньо-первинному (ретуш дрібнофасеткова, зі спинки) – 34×32×12 мм (рис. 3, 13) і поперечно-поздовжньому – 41×26×8 мм відщепів, а також на однібічно ретушованій середній пластині поздовжньо-первинної пластини (ретуш мікрозубчаста, суцільна, зі спинки) – 37×21×9 мм (рис. 3, 9) і частинах пластин: нижній – 48×25×7 мм і середній – 31×25×12 мм (рис. 3, 3) поздовжньо-первинні; нижній – 40×22×11 мм та двох середніх – 21×17×6 мм (рис. 3, 4) і 36×23×10 мм поздовжніх.

Протилежно-кінцевий різець (серединний і кутовий) на середній частині поздовжньої пластини – 51×25×10 мм (рис. 3, 8) й аналогічний на поперечно-поздовжньому відщепі – 44×25×10 мм (рис. 3, 6).

Скребки – 6 екз.

Із похилим лезом (ретуш дрібно- і крупнофасеткова, струменева) на поздовжньо-первинній пластині – 67×32×18 мм (рис. 1, 9).

Із напівкрутим лезом (ретуш дрібнофасеткова, лускоподібна) на поперечно-поздовжній пластині – 68×29×8 мм (рис. 1, 2).

Із напівкрутим лезом (ретуш дрібнофасеткова, лускоподібна) на середній частині поздовжньої пластини – 42×15×6 мм (рис. 1, 6).

Із похилим лезом (ретуш дрібно- і середньофасеткова, лускоподібна) на верхній частині однібічно ретушованої поперечно-поздовжньої пластини (ретуш аналогічна, суцільна, зі спинки) – 55×22×12 мм (рис. 1, 1).

Із крутим лезом (ретуш середньо- і крупнофасеткова, струменева) на поздовжньому із залишком кірки відщепі, п'ятка якого підправлена з черевця крупнофасетковою лускоподібною ретушшю, а бічна окрайка – різцевим сколом – 48×33×11 мм (рис. 1, 3).

Із напівкрутими, протилежно-кінцевими лезами (ретуш дрібно-, середньо- і крупнофасеткова, лускоподібна) на однібічно ретушованому біпоздовжньому відщепі (ретуш аналогічна, дрібнофасеткова, часткова, зі спинки) – 35×25×6 мм (рис. 1, 8).

Свердло на середній частині поздовжньої пластини, суцільно обробленої вздовж бічних країв дрібно- і середньофасетковою, лускоподібною ретушшю, нанесеною зі спинки – 22×11×5 мм (рис. 1, 4).

Три розтирачі: кінцевий на нижній частині призматичного одноплощадкового нуклеуса із залишком кірки, спродукованого на циліндричній конкреції – 37×36×33 мм (рис. 3, 10) і кулясті, розмірами 41×39×38 мм (рис. 3, 11) та 52×50×48 мм (рис. 3, 14).

Збірка артефактів **лежницької групи** представлена 577 екз.

Парапластини – 37 екз.: поздовжньо-первинні – 37×17×7, 47×20×5, 60×28×7, 68×32×10, 70×34×22, 71×25×18 мм; поздовжня із залишком кірки – 67×31×6 мм; поздовжні – 23×9×5, 38×14×2, 38×19×3, 39×13×2, 39×18×3, 40×16×4, 47×23×4, 47×23×4, 54×17×10, 58×25×6 мм; біпоздовжньо-первинна – 47×18×4 мм; біпоздовжні – 28×11×7, 57×20×5 мм; поперечно-

первинні – 36×12×5, 61×23×15, 81×35×12, 62×37×11 мм; поперечно-поздовжні із залишком кірки – 42×18×4, 43×20×4, 52×17×3, 55×25×11, 59×26×9 мм; поперечно-поздовжні – 34×15×5, 37×13×13 мм; поперечно-біпоздовжня із залишком кірки – 102×45×12 мм; поперечно-біпоздовжня – 58×29×4 мм; взаємопоперечно-первинні – 53×23×10, 77×25×13, 80×39×10 мм; взаємопоперечна – 70×27×11 мм та взаємопоперечно-поздовжня із залишком кірки – 50×16×6 мм.

Відщепи – 392 екз. із мінімально-максимальними розмірами за типами: поздовжні – 88 екз. (12–57×10–46×2–16 мм); поздовжньо-первинні – 45 екз. (12–82×16–57×2–20 мм); поздовжні із залишком кірки – 9 екз. (20–64×11–33×5–14 мм); первинні – 8 екз. (9–62×18–38×2–13 мм); взаємопоперечно-первинні – 5 екз. (15–41×28–46×4–21 мм); взаємопоперечно-поздовжні – 10 екз. (23–70×24–49×4–11 мм); взаємопоперечні – 34 екз. (14–55×17–65×3–18 мм); взаємопоперечно-біпоздовжні (33×3×7 мм); взаємопоперечно-поздовжні із залишком кірки – 3 екз. (37–54×29–69×5–11 мм); поперечно-первинні – 15 екз. (14–59×18–51×5–13 мм); поперечно-первинні із залишком кірки – 22 екз. (20–83×18–66×4–16 мм); поперечні – 16 екз. (12–37×13–51×3–11 мм); поперечно-поздовжні – 90 екз. (15–56×20–53×2–16 мм); поперечно-біпоздовжні із залишком кірки – 7 екз. (20–74×21–58×4–19 мм); поперечно-біпоздовжні – 6 екз. (16–60×17–41×3–10 мм); біпоздовжньо-первинні – 7 екз. (19–55×17–70×3–16 мм) і біпоздовжні – 26 екз. (13–49×19–48×2–18 мм).

Уламки 64-х типологічно невизначених сколів, із-поміж яких 40 перепалені.

Два біфасіальні нуклеуси із взаємопоперечно-біпоздовжніми негативами на протилежних сторонах відокремлення сколів – 29×26×15 мм (рис. 4, 4) та 40×39×27 мм.

Взаємопоперечно-первинна парапластина з ретушованими на черевці поперечним кінцем (ретуш дрібнофасеткова, лускоподібна) і бічним краєм (ретуш аналогічна, крупнофасеткова, нанесена суцільно) – 80×37×10 мм (рис. 5, 13).

Поперечно-біпоздовжня парапластина з ретушованими поперечним кінцем (ретуш мікрозубчаста, з черевця) і бічними краями (ретуш аналогічна, зі спинки, на лівій крайці суцільна, на правій – часткова) – 61×29×10 мм (рис. 4, 14).

Взаємопоперечна парапластина з ретушованими скісно-прямим кінцем (ретуш дрібнофасеткова, лускоподібна, з черевця) і бічними краями (ретуш аналогічна, суцільна, на лівій крайці зі спинки, на правій – з черевця) – 41×19×3 мм.

Однобічно ретушовані поперечно-поздовжня із залишком кірки (ретуш дрібнофасеткова, лускоподібна в поєднанні з мікрозубчастою, суцільна, зі спинки) – 92×33×11 мм (рис. 4, 12) та поперечно-поздовжня (ретуш мікрозубчаста, суцільна зі спинки) – 40×17×6 мм (рис. 4, 3) парапластини.

Двобічно ретушована поперечно-біпоздовжня парапластина (ретуш мікрозубчаста, суцільна, на лівій крайці з обох площин, на правій – зі спинки) – 49×17×6 мм (рис. 4, 6).

Однобічно ретушовані відщепи – 12 екз.

Поперечно-біпоздовжній (ретуш мікрозубчаста, часткова, зі спинки) – 35×35×7 мм і біпоздовжній (ретуш аналогічна, суцільна, зі спинки) – 34×36×7 мм.

Поздовжньо-первинні, у першого з яких ретуш середньозубчаста, суцільна, з черевця в поєднанні з негативами від поперечних мікросколів – 43×36×10 мм, а у другого – дрібнофасеткова, лускоподібна, часткова, з черевця – 41×38×8 мм.

Поперечно-первинний (ретуш дрібнозубчаста, суцільна, зі спинки) – 35×47×12 мм.

Три поперечно-поздовжні з ретушшю, відповідно дрібнозубчастою, суцільною, зі спинки – 41×43×13 мм; дрібнофасетковою лускоподібною, частковою, зі спинки – 27×25×5 мм та дрібно- і середньофасетковою лускоподібною, суцільною, з обох площин у поєднанні на черевці зі суцільно нанесеними поперечними мікросколами – 23×27×11 мм.

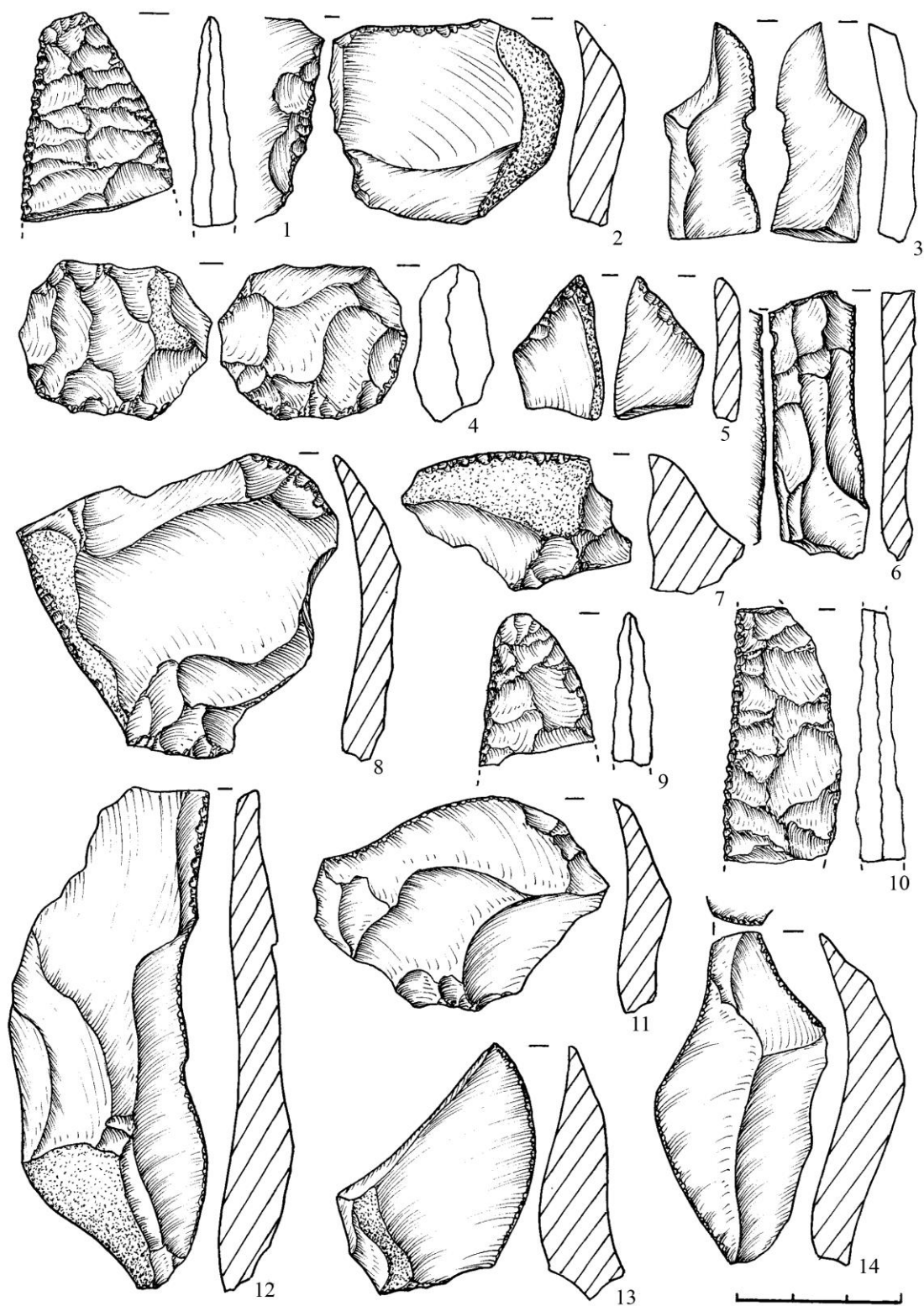

Рис. 4. Хрінники 1, 2022 р. Вироби із кременю лежницької групи культури ранньоскіфського часу
Fig. 4. Khrinnyky 1, 2022. Flint products of Lezhnytsia group of the Early Scythian period

Три поперечно-поздовжні із залишком кірки – з ретушшю: мікрозубчастою, суцільною, зі спинки 46×34×12 мм (рис. 4, 13); дрібно- і середньофасетковою, лускоподібною, суцільною, з обох площин – 90×64×26 мм та мікрозубчастою, частковою, зі спинки – 55×43×6 мм.

Два взаємопоперечно-поздовжні з ретушшю дрібнозубчастою, суцільною, зі спинки – 38×30×8 мм (рис. 5, 9) та дрібнофасетковою, лускоподібною, суцільною, зі спинки – 48×33×6 мм.

Двобічні ретушовані відщепи – 13 екз.

Біпоздовжній (ретуш суцільна, зі спинки, на лівій крайці дрібно-, середньо- і крупнофасеткова, лускоподібна, на правій – мікрозубчаста) – 74×44×14 мм.

Поперечно-біпоздовжній (ретуш із черевця, на лівій крайці середньозубчаста, часткова, на правій – дрібно- і середньозубчаста, суцільна) – 32×42×9 мм.

Два поперечно-поздовжні із залишком кірки з ретушшю дрібно- і середньофасетковою, лускоподібною, суцільною, на лівій крайці зі спинки, на правій – з черевця – 33×39×35 мм та, в іншого, із застосуванням на лівій крайці дрібно-, середньо- і крупнозубчастої, суцільної, з черевця, а на правій – мікрозубчастої, часткової, зі спинки – 51×52×11 мм.

Взаємопоперечно-поздовжній із залишком кірки (ретуш суцільна, зі спинки, на лівій крайці мікрозубчаста, на правій – дрібнофасеткова, лускоподібна) – 59×43×11 мм.

Поперечно-біпоздовжній із залишком кірки (ретуш дрібнофасеткова, лускоподібна, часткова, зі спинки) – 57×60×7 мм (рис. 4, 8).

Три поперечно-поздовжні з ретушшю мікрозубчастою, суцільною, зі спинки – 22×25×6 мм; частковою, зі спинки, на лівій крайці дрібно-, на правій – мікрозубчастою – 38×37×8 мм та суцільною, зі спинки, на лівій крайці – дрібнофасетковою, лускоподібною, на правій – мікрозубчастою – 38×37×10 мм.

Взаємопоперечний (ретуш мікрозубчаста, зі спинки, на лівій крайці суцільна, на правій – часткова) – 47×31×6 мм.

Два поздовжньо-первинні з ретушшю зі спинки, на лівій крайці мікрозубчастою, переривчастою, на правій – дрібнофасетковою, лускоподібною, частковою – 44×32×7 мм (рис. 5, 8) і дрібнофасетковою, лускоподібною, на лівій крайці – суцільною, зі спинки, на правій – частковою, з черевця – 50×45×8 мм.

Поперечно-поздовжній із негативом від природного розколювання (ретуш зі спинки, на лівій крайці мікрозубчаста, часткова, на правій – дрібнозубчаста, суцільна) – 38×33×11 мм.

Взаємопоперечно-поздовжній відщеп із ретушованими стрільчастим кінцем (ретуш дрібнофасеткова, лускоподібна, часткова, з обох площин) і нижнім поперечним (ретуш дрібнозубчаста, суцільна, з черевця) – 28×39×7 мм.

Три відщепи з ретушованими скісно-прямими кінцями: первинний (ретуш дрібнозубчаста, суцільна, зі спинки) – 28×53×10 мм (рис. 5, 6); поперечно-біпоздовжній (ретуш дрібно- і середньозубчаста, суцільна, з черевця) – 58×42×12 мм (рис. 5, 12) і поздовжній (ретуш дрібнофасеткова, лускоподібна, часткова, зі спинки) – 30×49×11 мм.

Взаємопоперечно-поздовжній відщеп із ретушованим верхнім кінцем (ретуш мікрозубчаста, часткова, зі спинки) – 39×54×6 мм (рис. 4, 11).

Поперечно-первинний відщеп із ретушованим зі спинки верхнім кінцем (ретуш дрібнофасеткова, лускоподібна, часткова) – 25×36×8 мм (рис. 5, 5).

Два поздовжньо-первинні відщепи з ретушованими верхнім кінцем і бічним краєм. В одного з них ретуш мікрозубчаста, суцільна, зі спинки та крупнозубчаста, суцільна, з черевця – 37×43×8 мм (рис. 4, 2), а в іншого, у цій же послідовності, ретуш дрібно- і крупнофасеткова, лускоподібна, з черевця і аналогічна, дрібнофасеткова, суцільна, зі спинки – 26×33×6 мм (рис. 5, 4).

Поперечно-поздовжній зі залишком кірки відщеп із ретушованим нижнім кінцем (ретуш дрібнозубчаста, зі спинки) і бічним краєм (ретуш мікрозубчаста, суцільна, зі спинки) – 26×37×8 мм (рис. 5, 3).

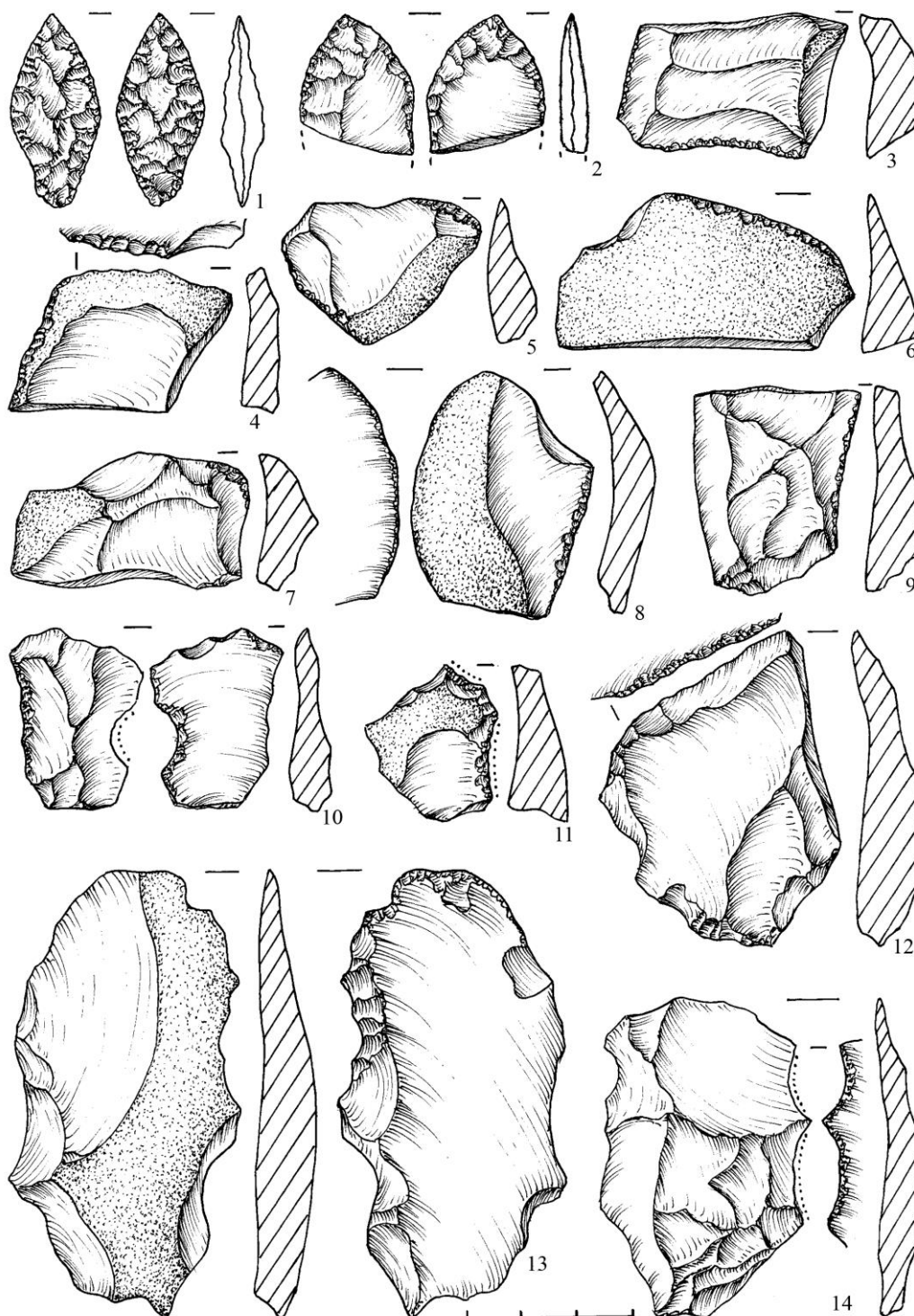

Рис. 5. Хрінники 1, 2022 р. Вироби із кременю лежницької групи культури ранньоскіфського часу
Fig. 5. Khrinnyky 1, 2022. Flint products of Lezhnytsia group of the Early Scythian period

Поперечно-поздовжній відщеп із ретушованими поперечним кінцем (ретуш дрібно- та середньофасеткова лускоподібна, зі спинки і крупнофасеткова – з червця) та бічними краями (ретуш на лівій крайці аналогічна, дрібнофасеткова, зі спинки і мікрозубчата, з червця,

нанесена частково, на правій – дрібно- та середньофасеткова, лускоподібна, суцільна, з обох площин) – 38×25×6 мм.

Поперечно-поздовжній зі залишком кірки відщеп із ретушованим верхнім кінцем (ретуш дрібнофасеткова, лускоподібна, з черевця) і бічними краями (ретуш аналогічна, дрібно- і середньофасеткова, часткова, зі спинки, на правій – дрібнофасеткова, суцільна, з черевця) – 43×35×9 мм.

Чотири скребки, два з яких із похилими лезами на поперечно-поздовжньому із залишком кірки – 53×65×10 мм і взаємопоперечно-поздовжньому із залишком кірки – 25×39×17 мм (рис. 4, 7), а також із напівкрутим – на поперечно-біпоздовжньому із залишком кірки – 24×41×8 мм (рис. 5, 7) відщеплах й аналогічному сколі (парапластина) – 52×16×22 мм, кінцеві окрайки яких оброблено певними різновидами лускоподібної ретуші, переважно дрібно- і середньофасетковими.

Два свердла на поперечно-первинному – 27×17×4 мм (рис. 4, 5) і біпоздовжньому – 29×24×5 мм відщеплах, для обробки яких застосовано дрібно- та середньофасеткову лускоподібну ретуш.

Три скобелі, зокрема одновийчастий і два двовийчасті, спродуковані, відповідно, на однібічно ретушованому поперечно-поздовжньому (ретуш дрібнофасеткова, лускоподібна, суцільна, зі спинки) 33×23×7 мм (рис. 5, 10), взаємопоперечно-поздовжньому – 59×37×6 мм (рис. 5, 14) та поперечно-біпоздовжньому із залишком кірки – 28×23×11 мм (рис. 5, 11) відщеплах.

Ромбоподібне вістря стріли з незначно сформованими плічками пера при переході до черешка, площини якого оброблено суцільно нанесеною дрібно-, середньо- і крупнофасетковою, лускоподібною ретушшю – 35×16×7 мм (рис. 5, 1).

Верхня частина заготовки, ймовірно аналогічного за призначенням, виробу на поперечному відщепі, підправленому на обох площинах уздовж бічних країв дрібно-, середньо- і крупнофасетковою ретушшю – 25×20×5 мм (рис. 5, 2).

Дві верхні – 28×21×7 мм (рис. 4, 9), 28×28×9 мм (рис. 4, 1) і дві середні – 15×22×7 мм та 47×32×8 мм (рис. 4, 10) частини біфасіальних серпів з інтенсивним полиском на площинах, леза яких загострено нанесенням дрібно- і середньозубчастої ретуші.

Із ранньоскіфським часом пов'язаний, очевидно, дископодібний розтирач на округлій конкреції із залишком кірки – 67×63 мм. На її поверхні наявні фасетки від поперечно-поздовжнього сколювання.

Не викінчені у процесі виготовлення біфасіальні серпи, які формувалися на поздовжньо відокремлених із конкрецій макросколах, характеризують 9 цілих екземплярів, розмірами: 2×31×18 мм (рис. 8, 2), 55×30×18 мм (рис. 8, 1), 58×32×10 мм (рис. 8, 4), 59×18×17 мм (рис. 7, 9), 61×40×18 мм (рис. 6, 2), 63×29×14 мм (рис. 6, 1), 82×50×29 мм (рис. 6, 3), 86×41×24 мм (рис. 7, 8) і 86×44×37 мм (рис. 6, 4), а також 11 нижніх – 28×31×14 мм, 32×36×15 мм (рис. 7, 1), 33×37×15 мм (рис. 7, 4), 33×25×11 мм, 34×30×17 мм (рис. 7, 5), 36×37×12 мм (рис. 8, 7), 41×65×11 мм (рис. 8, 5), 45×32×20 мм (рис. 7, 3), 50×40×18 мм (рис. 7, 6), 51×36×25 мм (рис. 8, 6), 55×39×18 мм (рис. 8, 3); 2 середні – 24×35×14 мм, 32×35×17 мм (рис. 7, 2) і верхня – 42×21×13 мм (рис. 7, 7) – частини аналогічних артефактів.

Отже, під час розкопок найвищої берегової ділянки на поселенні Хрінники I 2022 р. здобуто 654 артефакти з місцевого кременю, поширеного у вапняковій товщі туруну на стику двох структурних одиниць підобласті Волинської височини: Рівненської хвилясто-горбистої височини [Геренчук (ред.), 1976, с. 50] та Горохівського горбисто-грядового лесового району [Геренчук (ред.), 1975, с. 42]. У його верхньому ярусі залягають округлі й овальні кременеві конкреції халцедонового складу середньої, рідше – крупної величини, діаметром до 30–35 см, що мають у напівпрозорих сколах чорний та темно-сірий кольори однорідного або плямистого забарвлення.

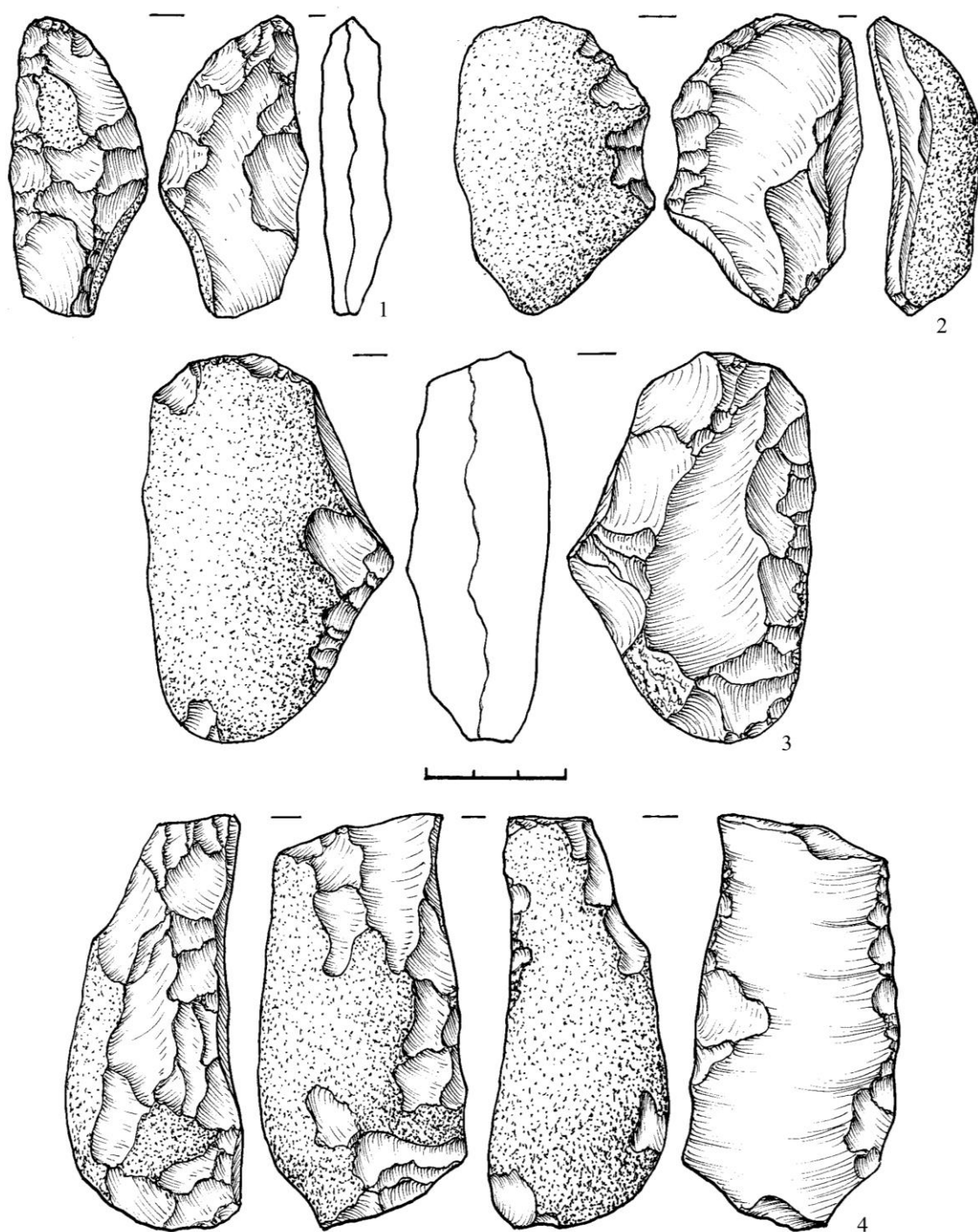

Рис. 6. Хрінники 1, 2022 р. Вироби із кременю лежницької групи культури ранньоскіфського часу
Fig. 6. Khrinnyky 1, 2022. Flint products of Lezhnytsia group of the Early Scythian period

Цей ґатунок волинського кременю (4-й підвид) характеризується високими петрофізичними показниками і вважається одним із найкращих у Центральній та Центрально-Східній Європі. Його масово використовувало давнє населення регіону від первісного заселення до ранньозалізного віку [Конопля, 1998, с. 149, 151, 155].

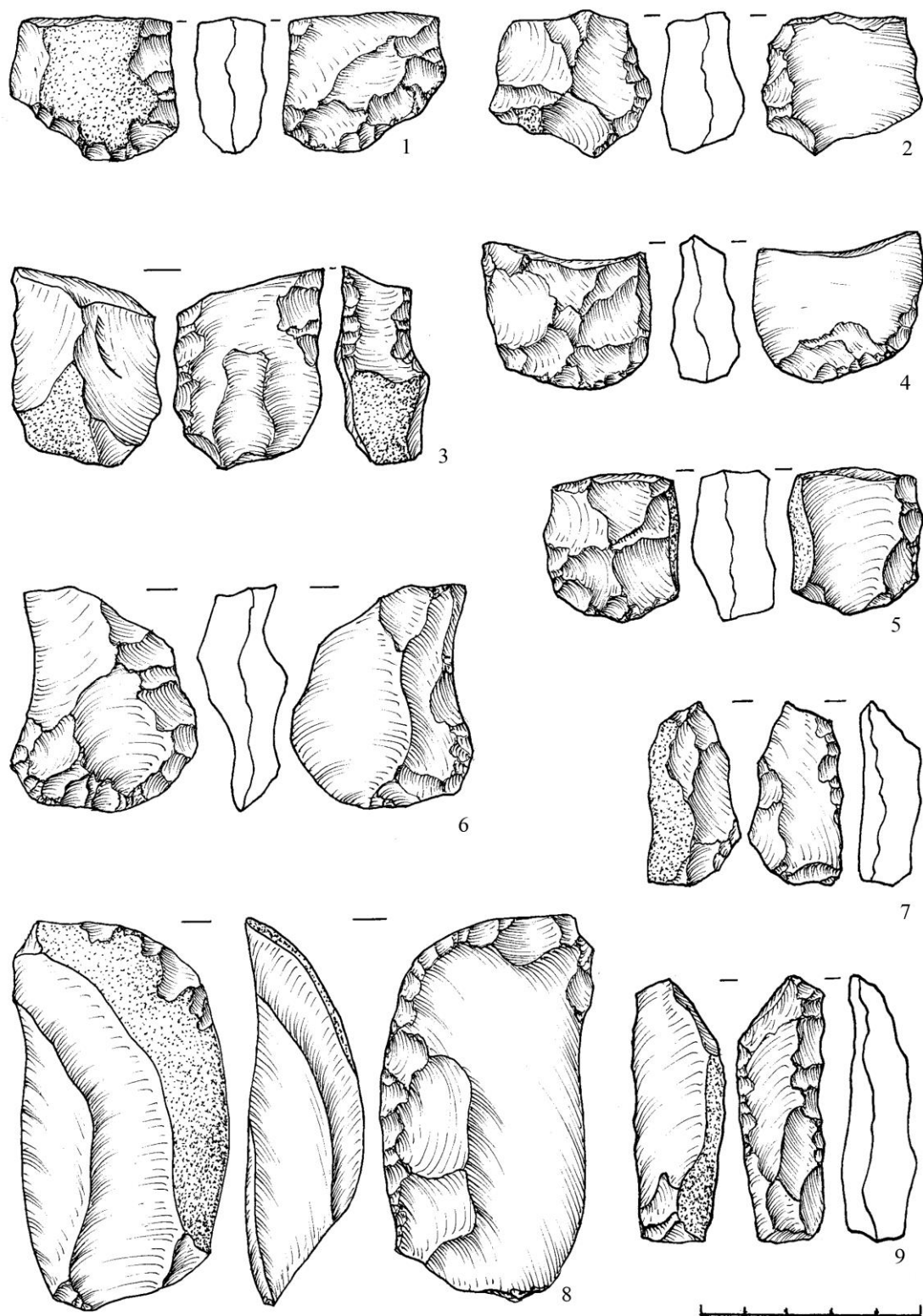

Рис. 7. Хрінники 1, 2022 р. Вироби із кременю лежницької групи культури ранньоскіфського часу
Fig. 7. Khrinnyky 1, 2022. Flint products of Lezhnysia group of the Early Scythian period

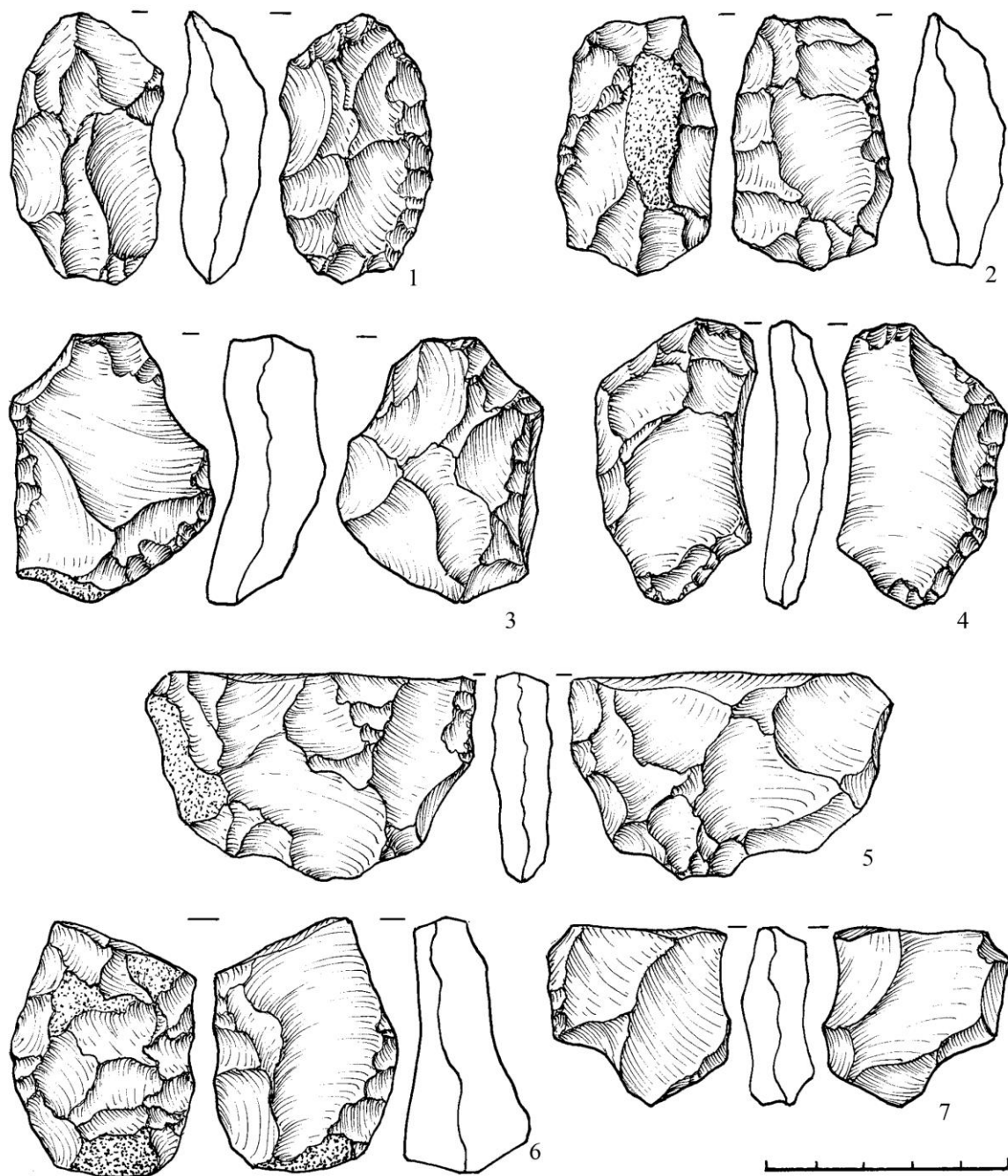

Рис. 8. Хрінники 1, 2022 р. Вироби із кременю лежницької групи культури ранньоскіфського часу
Fig. 8. Khrinnyky 1, 2022. Flint products of Lezhnysia group of the Early Scythian period

Три патиновані вироби пізнього палеоліту із кременевого комплексу пам'ятки Хрінники 1 із досліджень 2022 р., із врахуванням артефактів цього часу з попередніх років розкопок вказаної ділянки, а також опрацьованих, та, на жаль, не опублікованих знахідок, зібраних під час розвідок 1970–1980-х років в ур. Шанків Яр, зокрема призматичних і торцево-призматичних нуклеусів із протилежними, скісно-прямими ударними площадками, ретушованих пластин, скребків, різців і черешкових наконечників стріл, дають підстави вважати їх належними до свідерської культури і пов'язувати зі сезонною стоянкою

виробничого типу, де відбувалася обробка зібраного неподалік кременю (села Вербень і Шибин Дубенського р-ну Рівненщини) з подальшим використанням отриманих із нього напівфабрикатів для виготовлення різного за типами і функціями інвентаря. Подібні стоянки відомі на території Українського Полісся [Зализняк, 1989, с. 20–70] та Волинської височини [Пясецький, 2009, с. 148, 152–154, 156–157].

На відміну від попередньо обумовлених, 74 артефакти волинсько-люблінської культури більш інформативні для розгляду технології їхнього продукування та використання в подальшому. Варто зазначити, що початкові етапи розщеплення кременю, зокрема підготовка до сколювання з нього пластин, як основного виду заготовок для інструментарію, відбувалися поза межами дослідженої ділянки за весь період її вивчення. На це вказує незначна кількість виявлених відщепів, отриманих із різних стадій утилізації нуклеусів. Віднайдені в сезоні 2022 р. 2 такі артефакти, 3 пластини і 13 уламків аналогічних сколів та 4 цілі і 43 їхні частини із вторинною обробкою (стали знаряддями праці) наглядно підтверджують цю версію. Лише 4 відщепи було використано як заготовки для скребків і різців.

Чільну позицію в асортименті виробів господарського призначення займають ретушовані пластинчасті артефакти з одним і двома обробленими бічними краями та поперечними кінцями, підправленими в абсолютній більшості зі спинок здебільша мікро- та дрібнозубчастою, менше – дрібнофасетковою, лускоподібною і тільки в чотирьох випадках – струменевою ретушшю.

Кількісно поступаються їм різці з перевагою з-поміж них серединних та скребки з похилими, напівкрутими і крутими лезами, обробленими, переважно, лускоподібною ретушшю.

Майже подвійна перевага перших із них притаманна кременевим індустріям пам'яток пізніх виявів маліцької і ранніх (тип Голишів) – волинсько-люблінської культур Волині [Конопля, 1990, с. 9; Конопля, Білас, Сілаєв, 2016, с. 323; Zakościelna, 1996, s. 106].

Найважливішим здобутком польового сезону 2022 р. на пам'ятці Хрінники 1 стало подальше дослідження кременеобробного осередку лежницької групи, розпочате 2021 р. [Конопля, Баяк, Погоральський, 2023, с. 211–215], що дало можливість зібрати 577 артефактів, а разом за 2 сезони – 1 006 екз. Аналіз знахідок посприяв значно глибшому пізнанню змісту кременярства як галузі господарства, що існувала в середовищі цього населення у ранньоскіфський час. Адже наявна досі інформація про нього зводилася лише до повідомлень, які стосувалися переважно відбійників, окремих знарядь праці на пластинах і відщепках та біфасіальних серпів, причому останні з них були переважно випадковими знахідками [Березанська, Сухобоков, 1985; Конопля, Івановський, 1997, с. 32, 46; Крушельницька, 1976, с. 65; 1993, с. 148, 154–155] і тільки 4 входили до складу скарбу, що трапився у процесі досліджень пам'ятки Хрінники 1 [Козак, Прищепа, Шкоропад, 2004, с. 18].

На поселенні Хрінники 1 відкрито виробничий осередок, де виготовляли головно сегментоподібні серпи з видовженою нижньою частиною, представлені цілими й уламковими екземплярами з першого та другого етапів їхнього формування. Кількісно доповнюють їх різні за типами сколи: відщепи та парапластини, відокремлені із протозаготовок цих біфасіальних артефактів.

Окрім того, вдалося значно розширити асортимент знарядь праці, якими користувалося населення лежницької групи, зокрема згаданими сколами з ретушованими бічними краями і поперечними кінцями, скребками, скобелями, свердлами, обробленими переважно зубчастою, менше – лускоподібною ретушшю. До рідкісних знахідок цього часу треба віднести ромбоподібне вістря стріли.

Витоки т. зв. техніки «збереження основи», опанованої носіями лежницької групи, склалися на рубежі III–II тис. до н. е. майже повсюдно в Європі, яка в ранньому періоді доби бронзи України досягла піку розвитку, поступово згасаючи до ранньозалізного віку [Березанская, 1994, с. 20, 53]. Однак на території Волині вона залишалася на попередньому

рівні з огляду на наявність багатих і доступних покладів кременевої сировини та недостатньо розвинутої металургії.

Технологія західноволинського кременярства епохи бронзи і раннього заліза складається з чотирьох етапів, на першому з яких здійснювали добування конкрецій із подальшим транспортуванням на поселення; на другому – з їх цілих або поздовжньо розколотих частин шляхом оббивки (т. зв. клактонська техніка) формували протозаготовки майбутніх біфасіальних виробів: сокир, серпів, наконечників списів; на третьому – остаточно завершували обробку цих предметів із застосуванням спочатку сколювання, а потім відтиску необхідної кількості відщепів та пара пластин; і на четвертому – певну кількість селекційно відібраних парапластин перетворювали на різні за господарським призначенням артефакти [Конопля, 1982, с. 28–29; Конопля, Онищук, 2010, с. 50–51].

Кременеобробний осередок лежницької групи на дослідженій у 2021–2022 рр. ділянці пам'ятки Хрінники 1 за техніко-технологічним змістом відповідає таким, що існували впродовж попередньо обумовленого періоду на Волині й забезпечували місцеві різнокультурні спільноти необхідними знаряддями праці та предметами озброєння [Войнаровський, Конопля, Филипчук, 2005, с. 19–20; Конопля, 1982, с. 29; 2010, с. 22; Конопля, Онищук, 2008, с. 118–122; 2010, с. 51].

Отже, занепаду в техніці обробки кременю в ранньоскіфський час не було. Навпаки, кременярство лежницької групи все ще залишалося важливою галуззю господарства її населення.

ЛІТЕРАТУРА

Баюк, В., Конопля, В., Погоральський, Я., Білас, Н. (2020). Нові матеріали волинсько-люблінської і городоцько-здовбицької культур із пам'ятки Хрінники-1. *Старий Луцьк. Науково-інформаційний збірник*, XVI, 329–348.

Баюк, В., Конопля, В., Погоральський, Я. (2021). Керамічний комплекс поселення Хрінники-1 (за матеріалами досліджень 2019 року). *Старий Луцьк. Науково-інформаційний збірник*, XVII, 209–244.

Березанская, С. (1994). Камнедобывающее и камнеобрабатывающее производство. *Ремесло эпохи неолита-бронзы на Украине*. Киев, 8–54.

Березанська, С., Сухобоков, О. (1985). Випадкова знахідка на Львівщині. *Археологія*, 11, 72–76.

Бітковська, Т. (1992). Комплекси пам'яток верхньої течії р. Стир (за підсумками охоронних досліджень Хрінниківського водосховища). *Археологічні дослідження, проведені на території України протягом 80-их років державними органами охорони пам'яток та музеями республіки*. Київ, 135–153.

Войнаровський, В., Конопля, В., Филипчук, М. (2005). *Лукаші. Багатощарова пам'ятка археології на Брідщині*. Львів, 105 с.

Геренчук, К. (ред.). (1975). *Природа Волинської області*. Львів, 146 с.

Геренчук, К. (ред.). (1976). *Природа Ровенської області*. Львів, 156 с.

Зализняк, Л. (1989). *Охотники на северного оленя Украинского Полесья финального палеолита*. Киев, 175 с.

Козак, Д. (2012). *Поселення неврів, слов'ян та германців на Стирі*. Київ, 264 с.

Козак, Д. (2016). *Хрінники (Шанків Яр) – пам'ятка давньої історії Волині. Дослідження 2010–2014 рр.* Київ, 116 с.

Козак, Д., Прищепа, Б., Ткач, В. (2013). Дослідження поселення Хрінники 11. *Археологічні дослідження в Україні 2012 року*. Київ, 296–297.

Козак, Д., Прищепа, Б., Шкоропад, В. (2004). *Давні землероби Волині (пам'ятки археології на Хрінницькому водоймищі)*. Київ, 300 с.

Козак, Д., Ткач, В. (2002). Поселення доби бронзи біля с. Хрінники Рівненської обл. *Археологічні відкриття в Україні 2000–2001 рр.* Київ, 131–133.

Козак, Д., Ткач, В. (2009). Рятівні дослідження поселення Хрінники 8 у 2008 р. *Археологічні дослідження в Україні 2008 року*. Київ, 133–135.

Конопля, В. (1982). Обробка кременю населенням Західної Волині за доби міді – ранньої бронзи. *Археологія*, 37, 17–31.

Конопля, В. (1990). Лендельская культура. *Археология Прикарпатья, Волыни и Закарпатья (энеолит, бронза и раннее железо)*. Киев, 4–17.

Конопля, В. (1998). Класифікація крем'яної сировини заходу України. *Львівський історичний музей. Наукові записки*, VII, 139–157.

Конопля, В. (2010). Вироби з кременю висоцької культури. *Кременярство висоцької культури*. Львів, 4–44.

Конопля, В., Баюк, В., Погоральський, Я. (2021). Кременевий комплекс пам'ятки Хрінники-1 (за результатами досліджень 2020 року). *Старий Луцьк. Науково-інформаційний збірник*, XVII, 245–262.

Конопля, В., Баюк, В., Погоральський, Я. (2023). Кременеві вироби з розкопок пам'ятки Хрінники-1 у 2021 році. *Старий Луцьк. Науково-інформаційний збірник*, XVIII, 209–224.

Конопля, В., Білас, Н., Сілаєв, О. (2016). Кременеві матеріали волинсько-люблінської культури з урочища «Лут» у Луцьку. *Старий Луцьк. Науково-інформаційний збірник*, XII, 321–329.

Конопля, В., Івановський, В. (1997). *Нові пам'ятки археології Надстир'я (Луцький район)*. Львів, 141 с.

Конопля, В., Онищук, Я. (2008). Кременярство висоцької культури. *Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині*, 12, 103–126.

Конопля, В., Онищук, Я. (2010). Кременеобробне поселення висоцької культури Дудин-IV. *Кременярство висоцької культури*. Львів, 45–63.

Крушельницька, Л. (1976). *Північне Прикарпатті і Західна Волинь за доби раннього заліза*. Київ, 146 с.

Крушельницька, Л. (1993). Лежницька група пам'яток Волині. *Пам'ятки гальштатського періоду межиріччя Вісли, Дністра і Прип'яті*. Київ, 143–158.

Пелецишин, Н. (1976). Раскопки на Волыни. *Археологические открытия 1975 года*. Москва, 375–376.

Погоральський, Я., Конопля, В., Баюк, В. (2023). Керамічний посуд із багат шарового поселення Хрінники-1 у Надстир'ї (дослідження 2021 року). *Старий Луцьк. Науково-інформаційний збірник*, XVIII, 225–240.

Пясецький, В. (2009). *Палеоліт Волинської височини і Малого Полісся*. Рівне, 238 с.

Ткач, В. (2013). Військові традиції населення межановицької культури доби бронзи за матеріалами досліджень пам'яток в с. Хрінники Рівненської обл. *Воєнна історія України. Волинь та Полісся*. Київ, 7–10.

Ткач, В. (2015). Дослідження пам'яток доби ранньої бронзи в межиріччі Стиру і Горині в середині 90-х років ХХ ст. – початку ХХІ ст. *Наукові записки Рівненського обласного краєзнавчого музею*, XIII/1. Рівне, 163–173.

Ткач, В. (2016). Археологічні пам'ятки, досліджувані Волинською рятівною археологічною експедицією під керівництвом Д. Н. Козака в 1998–2012 роках на берегах Хрінницького водосховища. *Наукові записки Рівненського обласного краєзнавчого музею*, XIV. Рівне, 175–179.

Ткач, В. (2021). Крем'яні ножі доби ранньої бронзи в межиріччі Стиру та Горині. *Межибіж*, 1–2, 71–74.

Zakościelna, A. (1996). *Krzemieniarstwo kultury wołyńsko-lubelskiej ceramiki malowanej*. Lublin, 266 s.

REFERENCES

Baiuk, V., Konoplia, V., Pohoralskyi, Ya., & Bilas, N. (2020). Novi materialy volynsko-liublinskoï i horodotsko-zdovbytskoï kultur iz pamiatky Khrinnyky-1. *Staryi Lutsk. Naukovo-informatsiyni zbirnyk*, XVI, 329–348. (in Ukrainian).

Baiuk, V., Konoplia, V., & Pohoralskyi, Ya. (2021). Keramichni kompleks poselennia Khrinnyky-1 (za materialamy doslidzhen 2019 roku). *Staryi Lutsk. Naukovo-informatsiyni zbirnyk*, XVII, 209–244. (in Ukrainian).

Berezanskaia, S. (1994). Kamnedobyvaiushchee i kamneobrabatyvaiushchee proizvodstvo. *Remeslo epokhi eneolita-bronzy na Ukraine*. Kiev, 8–54. (in Russian).

- Berezanska, S., Sukhobokov, O. (1985). Vypadkova znakhidka na Lvivshchyni. *Arkheolohiia*, 11, 72–76. (in Ukrainian).
- Bitkovska, T. (1992). Kompleksy pamiatok verkhnoi techii r. Styr (za pidsumkamy okhoronnykh doslidzhen Khrinnykivskoho vodoskhovyshcha). *Arkheolohichni doslidzhennia, provedeni na terytorii Ukrainy protiahom 80-ykh rokiv derzhavnymy orhanamy okhorony pamiatok ta muzeiamy respubliky*. Kyiv, 135–153. (in Ukrainian).
- Voinarovskyy, V., Konoplia, V., & Fylypchuk, M. (2005). *Lukashi. Bahatosharova pamiatka arkheolohii na Bridshchyni*. Lviv, 105 s. (in Ukrainian).
- Herenchuk, K. (Ed.). (1975). *Pryroda Volynskoi oblasti*. Lviv, 146 s. (in Ukrainian).
- Herenchuk, K. (Ed.). (1976). *Pryroda Rovenskoj oblasti*. Lviv, 156 s. (in Ukrainian).
- Zalizniak, L. (1989). *Okhotniki na severnogo olenia Ukrainskogo Polesia finalnogo paleolita*. Kiev, 175 s. (in Russian).
- Kozak, D. (2012). *Poselennia nevriv, slovia ta hermantsiv na Styri*. Kyiv, 264 s. (in Ukrainian).
- Kozak, D. (2016). *Khrinnyky (Shankiv Yar) – pamiatka davnioi istorii Volyni. Doslidzhennia 2010–2014 rr.* Kyiv, 116 s. (in Ukrainian).
- Kozak, D., Pryshchepa, B., & Tkach, V. (2013). Doslidzhennia poselennia Khrinnyky 11. *Arkheolohichni doslidzhennia v Ukraini 2012 roku*. Kyiv, 296–297. (in Ukrainian).
- Kozak, D., Pryshchepa, B., & Shkoropad, V. (2004). *Davni zemleroby Volyni (pamiatky arkheolohii na Khrinnytskomu vodoimyschi)*. Kyiv, 300 s. (in Ukrainian).
- Kozak, D., & Tkach, V. (2002). Poselennia doby bronzy bilia s. Khrinnyky Rivnenskoj obl. *Arkheolohichni vidkryttia v Ukraini 2000–2001 rr.* Kyiv, 131–133. (in Ukrainian).
- Kozak, D., & Tkach, V. (2009). Riativni doslidzhennia poselennia Khrinnyky 8 u 2008 r. *Arkheolohichni doslidzhennia v Ukraini 2008 roku*. Kyiv, 133–135. (in Ukrainian).
- Konoplia, V. (1982). Obrobka kremeniu naseleнням Zakhidnoi Volyni za doby midi – rannioi bronzy. *Arkheolohiia*, 37, 17–31. (in Ukrainian).
- Konoplia, V. (1990). Lendelskaia kultura. *Arkheologia Prikarpatia, Volyni i Zakarpattia (eneolit, bronza i rannee zhelezo)*. Kiev, 4–17. (in Russian).
- Konoplia, V. (1998). Klasyfikatsiia kremianoj syrovyny zakhodu Ukrainy. *Lvivskyy istorychnyy muzei. Naukovi zapysky*, VII, 139–157. (in Ukrainian).
- Konoplia, V. (2010). Vyroby z kremeniu vysotskoi kultury. *Kremeniarstvo vysotskoi kultury*. Lviv, 4–44. (in Ukrainian).
- Konoplia, V., Baiuk, V., & Pohoralskyi, Ya. (2021). Kremenevyi kompleks pamiatky Khrinnyky-1 (za rezultatamy doslidzhen 2020 roku). *Saryi Lutsk. Naukovo-informatsiinyi zbirnyk*, XVII, 245–262. (in Ukrainian).
- Konoplia, V., Baiuk, V., & Pohoralskyi, Ya. (2023). Kremenevi vyroby z rozkopok pamiatky Khrinnyky-1 u 2021 rotsi. *Saryi Lutsk. Naukovo-informatsiinyi zbirnyk*, XVIII, 209–224. (in Ukrainian).
- Konoplia, V., Bilas, N., & Silaiev, O. (2016). Kremenevi materialy volynsko-liublinskoi kultury z urochyshcha «Luh» u Lutsku. *Saryi Lutsk. Naukovo-informatsiinyi zbirnyk*, XII, 321–329. (in Ukrainian).
- Konoplia, V., & Ivanovskyy, V. (1997). *Novi pamiatky arkheolohii Nadstyria (Lutskyy raion)*. Lviv, 141 s. (in Ukrainian).
- Konoplia, V., & Onyshchuk, Ya. (2008). Kremeniarstvo vysotskoi kultury. *Materialy i doslidzhennia z arkheolohii Prykarpattia i Volyni*, 12, 103–126. (in Ukrainian).
- Konoplia, V., & Onyshchuk, Ya. (2010). Kremeneobrobne poselennia vysotskoi kultury Dudyn-IV. *Kremeniarstvo vysotskoi kultury*. Lviv, 45–63. (in Ukrainian).
- Krushelnytska, L. (1976). *Pivnichne Prykarpattia i Zakhidna Volyn za doby rannioho zaliza*. Kyiv, 146 s. (in Ukrainian).
- Krushelnytska, L. (1993). Lezhnytska hrupa pamiatok Volyni. *Pamiatky halshtatskoho periodu mezhyrichchia Visly, Dnistra i Prypiati*. Kyiv, 143–158. (in Ukrainian).
- Peleshchyshyn, N. (1976). Raskopki na Volyni. *Arkheologicheskie otkrytia 1975 goda*. Moskva, 375–376. (in Russian).

Pohoralskyi, Ya., Konoplia, V., & Baiuk, V. (2023). Keramichnyi posud iz bahatosharovoho poseлення Khrinnyky-1 u Nadsturi (doslidzhennia 2021 roku). *Staryi Lutsk. Naukovo-informatsiinyi zbirnyk, XVIII*, 225–240. (in Ukrainian).

Piasetskyi, V. (2009). *Paleolit Volynskoi vysochyny i Maloho Polissia*. Rivne, 238 s. (in Ukrainian).

Tkach, V. (2013). Viiskovi tradytsii naselennia mezhanovytskoi kultury doby bronzy za materialamy doslidzhen pamiatok v s. Khrinnyky Rivnenskoï obl. *Voïenna istoriia Ukrainy. Volyn ta Polissia*. Kyiv, 7–10. (in Ukrainian).

Tkach, V. (2015). Doslidzhennia pamiatok doby rannioi bronzy v mezhyrichchi Styru i Horyni v seredyni 90-kh rokiv XX st. – pochatku XXI st. *Naukovi zapysky Rivnenskoho oblasnoho kraieznavchoho muzeiu, XIII/1*. Rivne, 163–173. (in Ukrainian).

Tkach, V. (2016). Arkheolohichni pamiatky, doslidzhuvani Volynskoiu riativnoiu arkheolohichnoiu ekspedytsiieiu pid kerivnytstvom D.N. Kozaka v 1998–2012 rokakh na berehakh Khrinnytskoho vodoskhovyshcha. *Naukovi zapysky Rivnenskoho oblasnoho kraieznavchoho muzeiu, XIV*. Rivne, 175–179. (in Ukrainian).

Tkach, V. (2021). Kremiani nozhi doby rannioi bronzy v mezhyrichchi Styru ta Horyni. *Mezhybizh, 1–2*, 71–74. (in Ukrainian).

Zakościelna, A. (1996). *Krzemieniarstwo kultury wołyńsko-lubielskiej ceramiki malowanej*. Lublin, 266 s. (in Polish).

Стаття: надійшла до редакції 12.07.2023

прийнята до друку 05.10.2023

FLINT COMPLEX FROM THE MULTI-LAYERED SETTLEMENT OF KHRINNYKY 1 IN STYR REGION (RESEARCH OF 2022)

Vitaliy KONOPLIA¹, Yaroslav POHORALSKYI²

¹*Ivan Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies of NAS of Ukraine,
Kozelnytska Str., 4, 79026, Lviv, Ukraine,*

²*Ivan Franko National University of Lviv,
Universytetska Str., 1, 79000, Lviv, Ukraine,
e-mail: pohoralskyi@ukr.net*

The multi-layered settlement of Khrinnyky-1 (Dubno district, Rivne oblast) is one of the best-researched sites of the Volhynian Upland, where archaeological materials from the Late Paleolithic to the Late Middle Ages were found. Since 1993, it has been studied by the Volhynian Archaeological Expedition of the Institute of Archeology of the National Academy of Sciences of Ukraine. The works of 2022 continued the excavation of the highest part of the settlement on the left bank of the Styr River.

In addition to various movable materials, primarily ceramic, 654 artifacts made of Turonian flint (the fourth subtype of Western Volhynian flint) were obtained, which is deposited in the form of nodules near the site and was used by its ancient population to produce various tools.

The flint complex includes three patinated products belonging to the Swiderian site of the Final Palaeolithic.

The collection of 74 artifacts of the Volhynian-Lublin culture is more informative. The initial stages of the flint knapping technique of the population of the ancient settlement took place outside the boundaries of the area defined above, as indicated by the quantitatively insignificant finds of single-platform cores, blades, and flakes. In the list of household tools, a prime position is occupied by products with one- and two-sided retouched side edges, prepared, mainly from the backs, with dentate (dominating) and scaly retouch, with an almost complete absence of straight retouch. Quantitatively, burins, mostly dihedral ones, are inferior to them

but almost double the presence of end scrapers. A similar phenomenon is typical for the flint industries of the later Malice and early Volhynian-Lublin cultures of the Volhynian region.

The most important achievement of the 2022 field season was the study of the flint-knapping center of the Lezhnytsia group, discovered in the previous year. 577 artifacts were found, and together with the materials from the area examined in 2021, the collection includes 1006 pieces.

The analysis of artifacts from the Early Scythian period made it possible to reveal for the first time the content of flint-knapping of this community, which was almost unexplored. It was possible to significantly expand the range of recognized work tools, where, in addition to the previously known sickles and percussors, retouched flakes and parablades of various types, end scrapers, notches, drills, etc. were distinguished.

At that time, the «preserved base» technique, which originated in flint-knapping at the end of the 3rd millennium BC, continued to be used everywhere in Europe. It consisted of four technological stages: 1) extraction of raw materials; 2) formation of proto-forms of bifacial products (sickles, axes, spearheads) from cores or from their longitudinally knapped parts; 3) bringing these items to completion, first by percussion, and at the end by pressure; 4) production of tools from flakes and parablades obtained in the process of flint knapping with their appropriate retouching.

Key words: Khrinnyky, Styr region, settlements, excavations, flint knapping center, flint products, flakes, parablades, Swiderian culture, Volhynian-Lublin culture, Lezhnytsia group of the Early Scythian period.